

**КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГЕОГРАФІЇ, ТУРИЗМУ ТА ІСТОРІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ та ПРАВОЗНАВСТВА
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ КРИВОРІЗЬКОГО
ПЕДУНІВЕРСИТЕТУ**

***КРИВОРІЗЖЯ:
ПОГЛЯД У МИНУЛЕ...***

Кривий Ріг — 2017

- П. Гай-Нижник // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К., 2009. – Вип. XXIV. – С. 229 – 270.
3. Комаров В.О., Матрос А.А., Брижатенко О.Б. Криворіжжя в 1917 – 1920 роках / В.О. Комаров, А.А. Матрос, О.Б. Брижатенко // Історія Криворіжжя: сучасний погляд на історичні періоди, постаті та краєзнавчі дослідження: Збірка статей. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2001. – 160 с.
  4. Комаров В. О., Мельник О.О. Історія Криворіжжя: Навчальний посібник для загальноосвітніх навчальних закладів / В.О. Комаров, О.О. Мельник.- 2004. – 264 с.
  5. Манько А. О. Вплив революційних подій 1917 р. на діяльність земств Катеринославської губернії / А.О. Манько // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження: зб. наук. пр. / редкол. : С. І. Світленко (голов. ред.) та ін. – Дніпропетровськ. : Ліра, 2015. – Вип. 13. – 236 с.
  6. Манько М. О. Національна еліта Катеринославщини у державотворчих процесах періоду початкових етапів Української революції (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / М.О. Манько // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження: зб. наук. пр. / редкол. : С. І. Світленко (голов. ред.) та ін. – Дніпропетровськ. : Ліра, 2015. – Вип. 13. – 236 с.
  7. Мельник О.О., Балабанов С.В. Історична енциклопедія Криворіжжя / О.О. Мельник, С.В. Балабанов. – Кривий Ріг, 2007. – Том I. – 604 с.
  8. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали (упор. В. Верстюк). - Т. 1. – К.: Наукова думка, 1996. – 591 с.

Шляхтич Р. П.
кандидат історичних наук
Криворізький державний педагогічний університет

ЛІКВІДАЦІЯ ОСЕРЕДКІВ ОУН НА КРИВОРІЖЖІ: АГЕНТУРНІ СПРАВИ «САМОСТІЙНИКИ», «ДЕРЖАВНИКИ»

Протягом окупації в Кривому Розі створюється ціла мережа націоналістичного підпілля. З поверненням у Кривий Ріг радянської влади у лютому 1944 року розпочинається робота, щодо виявлення та ліквідації націоналістичних осередків у місті. Особлива роль відводилась агентурно-оперативним заходам, що їх мали здійснювати відділи по боротьбі з бандитизмом при УНКВС в Дніпропетровській області.

Метою роботи є проаналізувати агентурно-оперативні заходи, що їх здійснювали відділи по боротьбі з бандитизмом УНКВС, щодо виявлення та ліквідації націоналістичного підпілля у Кривому Розі.

Завдання:

1. Проаналізувати агентурну справу «Самостійники»
2. Проаналізувати агентурну справу «Державники»

15 листопада 1943 року криворізька оперативно-чекістська група увійшла в свій район і почала збирати інформацію щодо діяльності ОУН в місті. Зі складу націоналістично-налаштованих осіб криворізькою опергрупою були завербовані агент «Сергіїв», та агент «Відважний» (Іван Бондаренко) [1, арк.38] інформація яких, дала можливість завести агентурну справу «Державники» по якій проходили члени націоналістичного підпілля у селищі Веселі Терни[1, арк.36] (сьогодні входить до Кривого Рогу – Авт.). Згідно даних, що надали агенти, у лютому 1944 року органами НКВС було заарештовано 5 осіб і стільки ж у березні того ж року. В ході оперативної розробки було з'ясовано, що підпіллям в с. Веселі Терни керував Семен Дядик. В кінці 1943 року осередок ОУН(Б) під керівництвом С. Дядика велику увагу приділяв вербуванню нових кадрів для УПА. До УПА особи мали спрямовуватись забезпечені продуктами та зброєю. З цією метою були пограбовані млини та маслопереробні заводи в регіоні. Причому діяли вони під виглядом партизанського загону Калашнікова. Для отримання зброї С. Дядик давав вказівки учасникам ОУН(Б) роззброювати відділи калмиків, що діяли на Криворіжжі, а також загони поліцейських [1, арк.58].

Не всі фігуранти агентурної справи погоджувались співпрацювати зі слідством. Тому працівниками НКВС застосовувались заходи внутрішньокамерної розробки. Так, в ході реалізації агентурної справи «Державники», був заарештований Іван Ткачев. Його звинувачували в організації та керівництві терористичною групою криворізької ОУН(Б). Проте, під час слідства він симулював психічний розлад. Тому, до нього була застосована внутрішньокамерна агентурна розробка. В його камеру був підсаджений агент «Зарянський», який виявив, що В камері Іван Ткачев веде себе досить адекватно і навіть через трубу обігрівача спілкується з заарештованим у сусідній камері членом Криворізького націоналістичного

підпілля Павлом Придачійм [1, арк. 23]. Отримана в такий спосіб слідчими інформація змусила І. Ткачева давати покази.

Проте, найбільша робота була проведена за агентурною справою «Самостійники», оперативна розробка якої дозволила виявити розгалужену мережу націоналістичного підпілля в рудничних поселеннях північної частини Кривого Рогу. Ця агентурна справа була заведена у березні 1944 року. За наявними у радянських спецслужб даними націоналістичне підпілля в селищі рудника ім. Леніна очолював Павло Барабаш. Він мав тісні контакти з В. Гададою «Олесем» (керівником Криворізького окружного проводу); «Петром» (представник Криворізького окружного проводу ОУН(Б); «Клавою»¹ (емісаром крайового проводу ОУН(Б), яка займалась підготовкою та відправленням молоді до УПА) [3, арк.53зв.]. Загалом було виявлено, що націоналістичне підпілля діяло в поселеннях п'яти рудників Кривого Рогу («Першотравневий», «Червоногвардійський», «ім. Фрунзе», «ім. Кагановича», «ім. Леніна»), а також на поселенні КРЕСу. Ці населені пункти в роки окупації Кривого Рогу входили до складу Вечірньо-Кутської управи.

За матеріалами, які вдалось встановити у ході слідства і з'ясувати агентурним шляхом, місцеві націоналісти проводили досить активну роботу. Так, на поселеннях рудників «ім. Фрунзе» та «Першотравневому» діяли дві типографії, які організували та обслуговували «Богдан» і «Клава». Також значна увага приділялась терористичним актам проти німецьких вислужників [1, арк.57]. Так, 27 вересня 1942 року М. Барабаш, виконуючи завдання М. Кривошапки, вбив німецького коменданта в с. Миролюбівка П'ятихатського району. У цьому йому допомагали Ф. Рева, Р. Луговий та «Степан» [5, арк. 149зв.-150]. Також готувались замаху на коменданта криворізької поліції Бориса Юзефовича та слідчого місцевої жандармерії Манзя. Декілька разів українські націоналісти намагались вбити заступника начальника криворізького СД Василя Пастернака. Ці факти свідчили про доволі потужну та законспіровану організацію, що діяла в цьому регіоні. Тому для більш глибокої

---

¹ Очевидно мова йде про Клавдію Коваленко, яка досить активно діяла на рудниках протягом 1943 року.

розробки націоналістичної мережі до неї були інфільтровані радянські агенти: Ксенія Бабенко «Белая», агент «Руслан», агент «Находчивий» та завербований учасник місцевого підпілля Валентин Манько.

Ксенія Бабенко була заарештована ще 22 лютого 1944 року. На слідстві з'ясувалось, що вона восени 1941 року влаштувалась на посаду коректора газети «Дзвін» і надрукувала в ній декілька статей. Крім того, вона була знайома з багатьма місцевими націоналістами. Тому вона була завербована і почала давати оперативну інформацію. Матеріали, які вона надала дозволили вже 2 березня 1944 заарештувати Надію Шишку за приналежність до ОУН [3, арк.89]. Виявилось, що вона мешкала у одній квартирі зі зв'язковою між Криворізьким та Широківським проводами ОУН(Б) Любою Мухіною. В результаті Л. Мухіну теж було заарештовано, пізніше, вона була завербована під псевдом «Клава» [1, арк.91].

В травні 1944 року від агента «Руслана» була отримана інформація, що на поселенні КРЕСу з'явилися Григорій Манько та його син Валентин. Згодом їх було заарештовано. Під час слідства з'ясувалось, що Г. Манько був залучений до ОУН в жовтні 1942 року головою комітету самопомоги Вечірньо-Кутської управи Данилом Ганзенко. За завданням останнього Григорій вербував до ОУН(р) місцевих мешканців та проводив агітаційно-пропагандистську роботу [1, арк.167]. На квартирі у Г. Манька мешкав Роман Луговий, який за інформацією НКВС очолював «Спілку молоді України» [2, арк.49]. Його син Валентин був залучений до «Спілки молоді України» Галиною Ганзенко та Людмилою Кривошанко. Під час слідства В. Манько дав інформацію про шістьох відомих йому членів «Спілки». На його думку, ця організація мала готувати молодь для вступу в ОУН. З метою подальшої розробки учасників цієї організації Валентин Манько був завербований органами НКВС [1, арк.169]. Проте, співпраця сина з радянськими спецслужбами не врятувала ні його самого, ані його батька. Батько був засуджений до 15 років каторжних робіт з конфіскацією майна [2, арк.68], а син до 10 років.

В червні 1944 року від агента «Находчивий» було отримано агентурне донесення про місцеперебування ще одного фігуранта агентурної справи «Самостійники» Якова Куренного. Він з квітня 1942 по січень 1943 року очолював мережу магазинів споживспілки на руднику «ім. Леніна». Це дало йому можливість за завданням П. Барабаша створити своєрідний фонд для допомоги членам та симпатикам ОУН(Б) [4, арк.15;30]. В результаті він теж був засуджений до 15 років каторжних робіт з конфіскацією майна.

В той же час, реалізація агентурної справи «Самостійники» продовжувалась. 19 червня 1944 року агент «Белая» надала інформацію яка дала можливість заарештувати Галину Лисенко. Восени 1941 року вона знайомиться з військовим референтом Південної похідної групи Миколою Павлишиним («Матвієм») і невдовзі стає його нареченою. Вона була знайома з деякими місцевими націоналістами, а після арешту «Матвія» німцями взимку 1942 року, відвідувала його у криворізькій в'язниці [1, арк.171]. Цього виявилось досить для її засудження до 20 років каторжних робіт.

Загалом, в процесі розробки агентурної справи «Самостійники» виявлено більше 70 осіб, які входили до підпільної мережі і майже половина з них була заарештована. На учасників націоналістичного підпілля на рудничних поселеннях Кривого Рогу було заведено близько 10 кримінальних справ.

Таким чином, в ході реалізації агентурних справ «Державники» та «Самостійники» було майже ліквідовано націоналістичне підпілля на території Кривого Рогу. Проте, арешти українських націоналістів продовжувались і у 1945 році.

ДЖЕРЕЛА:

- 1.Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Ф.2. – Оп.93. –Спр.24
2. ДА СБ України, м. Дніпро. – Фонд кримінальних справ– Спр. П-13930
3. ДА СБ України, м. Дніпро. – Фонд кримінальних справ– Спр. П-24492. – Т.1.
4. ДА СБ України, м. Дніпро. – Фонд кримінальних справ – Спр. П-26470
5. ДА СБ України, м. Дніпро. – Фонд кримінальних справ – Спр. П-25657.

Структура криворізького окружного легендарного провону

Агентурна справа «Захід»

- розроблялись 13 осіб. Надавала інформацію агент «Бистрова»

Агентурна справа «Самостійники»

- Розроблялись 4 особи. Об'єкт агентурної розробки місцевий націоналіст Жуковський

Агентурна справа «Літератори»

- Розроблялось 4 особи. Об'єкт агентурної розробки – районний провідник ОУН Борис Назаренко

Структура націоналістичного підпілля протягом 1942-1943 років на території рудничних поселень Кривого Рогу

Дояр Л.В.,
кандидат історичних наук, доцент
(м. Київ)

ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КІНОМИТЕЦЬ РОДОМ... З КРИВОРІЖЖЯ

Опинившись поза межами малої батьківщини, особливо гостро відчуваєш тяжіння до земляків. Як виявилось, це почуття притаманне багатьом сучасним мешканцям столиці. Київ нагадує стародавній Вавилон: у 5-тимільйонному місті корінні кияни неначе розчинилися, а почуття земляцької єдності, підтримки і взаємодопомоги між новоприбулими жителями столиці вражають своєю непідробною ширістю. Дивно, але, живучи вдома, нерідко залишаєшся один на один зі своїми проблемами, а, опинившись на чужині, знаходиш порозуміння від зовсім невідомих тобі людей.

Дана вступна сентенція безпосередньо пов'язана з темою нашої статті, адже про її героя автор випадково дізнався від ректора Національної академії естрадного і циркового мистецтв Владислава Корнієнка, що є родичем